

XALQARO INVESTITSIYA FAOLIYATINING HUQUQIY MUAMMOLARI VA MARKAZIY OSIYODAGI NIZOLAR

Mamajonov Boburbek Dilshod o'g'li

*Toshkent davlat yuridik universiteti "Xalqaro huquq va qiyosiy
huquqshunoslik" fakulteti 3-kurs talabasi*

e-mail: boburbekmamajonov2001@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqola davlatlar o'rtasidagi investitsiyaviy munosabatlar, ular o'rtasidagi kelishuvlar, investitsiyaviy shartnomalar hamda xalqaro investitsiya faoliyatidagi huquqiy muammolar va Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi o'zaro investitsiyaviy nizolar tahlilini o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: Investitsion faoliyat, normativ noaniqlik, siyosiy xavf, suveren immunitet, shaffoflik, korrupsiya, infratuzilma, geosiyosiy omillar

KIRISH

Xalqaro investitsiya faoliyati global iqtisodiyotda muhim o'rin tutib, iqtisodiy o'sishlarni, innovatsiyalarni va transchegaraviy hamkorliklarni rag'batlantiradi. Biroq, bu faoliyat huquqiy murakkablik va qiyinchiliklardan holi emas. Investorlar, transmilliy korporatsiyalar va hukumatlar xalqaro investitsiyalar bilan shug'ullanishda ko'plab huquqiy muammolarga duch kelishadi. Bu masalalar turli huquqiy tizimlarni boshqarishdan tortib shartnomaviy kelishuvlar va me'yoriy-huquqiy bazalardan kelib chiqadigan nizolarni hal qilishgacha bo'lgan masalalarni o'z ichiga oladi. Ushbu huquqiy muammolarni tushunish va hal qilish xalqaro investitsiyalar uchun barqaror va qulay muhitni yaratish uchun muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro investitsiya faoliyatida davlatlar o'rtasidagi huquqiy munosabatlarni o'rganishda quyidagi muammolarni hal qilib olamiz:

- ❖ Turli huquqiy tizimlar
- ❖ Normativ noaniqlik
- ❖ Siyosiy xavf va suveren immunitet
- ❖ Nizolarni hal qilish
- ❖ Shaffoflik va korrupsiyaga qarshi kurash

Turli huquqiy tizimlar. Xalqaro investitsiya faoliyatining asosiy muammolaridan biri bu turli mamlakatlardagi huquqiy tizimlarning xilma-xilligidir.

Har bir davlatda xorijiy investitsiyalarni tartibga soluvchi qonunlar, qoidalar va sud jarayonlari mavjud. Ushbu huquqiy tizimlar o'z doirasi, qo'llanilishi va ijro mexanizmlari jihatidan sezilarli darajada farq qilishi mumkin. Masalan, fuqarolik huquqi tizimlari, umumiy huquq tizimlari va gibrid tizimlar xorijiy yurisdiksiyalarda mahalliy qonunlarni tushunishga va ularga rioya qilishga intilayotgan investorlar uchun noyob muammolarni keltirib chiqaradi.

Shartnoma qonunchiligi, mulk huquqlarini himoya qilish va intellektual mulk qoidalaridagi farqlar investitsiya qarorlari va shartnoma kelishuvlarini murakkablashtirishi mumkin. Investorlar huquqiy xavflarni kamaytirish va amaldagi qonunlarga rioya etilishini ta'minlash uchun qabul qiluvchi mamlakatlarning huquqiy landshaftini diqqat bilan baholashlari kerak.¹

Normativ noaniqlik. Normativ noaniqlik xalqaro investorlar duch keladigan yana bir muhim huquqiy muammodir. Hukumat siyosati, qoidalari va ma'muriy amaliyotidagi o'zgarishlar investitsiya loyihalariga ta'sir qilishi va investorlarning ishonchiga putur etkazishi mumkin. Huquqiy bazalar rivojlanayotgan yoki siyosiy ta'sirga duchor bo'lishi mumkin bo'lgan rivojlanayotgan bozorlarda tartibga soluvchi noaniqlik ko'pincha kuchayadi.

Investorlar tartibga soluvchi o'zgarishlardan xabardor bo'lishlari, mahalliy hokimiyat organlari bilan hamkorlik qilishlari va murakkab tartibga solish muhitini samarali boshqarish uchun huquqiy tajribadan foydalanishlari kerak. Korruptsiyaga qarshi qonunlar, savdo qoidalari va ekologik standartlarga rioya qilish xalqaro investitsiya faoliyatini yanada murakkablashtiradi.

Siyosiy xavf va suveren immunitet. Siyosiy tavakkalchilik xalqaro investorlar uchun, ayniqsa siyosiy beqarorlik, korruptsiya yoki geosiyosiy taranglik bilan ajralib turadigan mintaqalarda jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Siyosiy xavf omillariga ekspropriatsiya, milliylashtirish, davlat tuzilmalari tomonidan shartnomani buzish va xorijiy investorlarga nisbatan kamsituvchi munosabat kiradi. Hukumatlar va davlat korxonalarini qonuniy harakatlardan himoya qiluvchi suveren immunitet investitsion nizolarni hal qilish bo'yicha harakatlarni yanada murakkablashtirishi mumkin.

Investorlar siyosiy xavflarni diqqat bilan baholashlarini va sug'urtalashni yoki hukumatning salbiy harakatlaridan himoya qilishni ta'minlaydigan investitsiya

¹ Xalqaro investitsiya huquqiga kirish. Darslik – Toshkent 2023. Devid Kollins. Nizolarni muqobil hal qilish qoidalari 301-302 betlar

shartnomalarini ko'rib chiqishlari kerak. Investor-davlat arbitraji kabi nizolarni hal qilish mexanizmlari mezbon hukumatlar ishtirokidagi investitsiya nizolarini hal qilish yo'llarini taklif qiladi.

Nizolarni hal qilish. Investitsion nizolarni chegaralar orqali hal qilish o'ziga xos huquqiy muammolarni keltirib chiqaradi. Xalqaro investorlar shartnomaviy huquqlarni amalga oshirishda, intellektual mulkni himoya qilishda yoki investitsiya kelishuvlarini buzganlik uchun choralarni izlashda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Xalqaro arbitraj, vositachilik va sud muhokamasi kabi nizolarni hal qilish mexanizmlari ixtisoslashgan tajribani talab qiladi va ko'pincha bir nechta yuridik yurisdiksiyalarni o'z ichiga oladi.

Investitsion shartnomalar, ikki tomonlama investitsiya shartnomalari va ko'p tomonlama konventsiyalar investorlar va qabul qiluvchi davlatlar o'rtasidagi nizolarni hal qilish uchun asoslar yaratadi. Biroq, arbitraj qarorlari va sud qarorlarini chegaralar orqali ijro etish xalqaro hamkorlik va sud yordamini talab qiluvchi murakkab huquqiy masala bo'lib qolmoqda.

Shaffoflik va korrupsiyaga qarshi kurash. Shaffoflik va korrupsiyaga qarshi kurash xalqaro investorlar uchun muhim ahamiyatga ega. Tartibga solish jarayonlari, korporativ boshqaruv va moliyaviy hisobotlarning shaffofligi investorlarning ishonchini oshiradi va huquqiy xavflarni kamaytiradi. Qo'shma Shtatlardagi Xorijiy korrupsiya amaliyotlari to'g'risidagi qonun (FCPA) va Buyuk Britaniyaning Pora berish to'g'risidagi qonuni kabi korrupsiyaga qarshi qonunlar xalqaro biznes bilan shug'ullanuvchi kompaniyalarga qat'iy rioya qilish talablarini qo'yadi.²

Investorlar qat'iy dasturlarini amalga oshirishlari, biznes hamkorlari ustidan zarur tekshiruv o'tkazishlari hamda korrupsiya va noqonuniy biznes amaliyotlari bilan bog'liq huquqiy xavflarni yumshatish uchun tegishli chora-tadbirlar ko'rishlari kerak.

Markaziy Osiyo mamlakatlaridagi investitsiyaviy nizolarga to'xtaladigan bo'lsak, bugungi kunda O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmanistonni o'z ichiga olgan Markaziy Osiyo qadimdan Yevropa, Rossiya, Xitoy va Yaqin Sharq o'rtasidagi savdo yo'li chorrahasida joylashganligi sababli strategik ahamiyatga ega mintaqaga bo'lib kelgan. O'tgan o'n yilliklarda Markaziy Osiyoga neft, gaz, foydali qazilmalar va qishloq xo'jaligi salohiyatining ulkan

² Ендовицкий Д. А. Комплексный анализ и контроль инвестиционной деятельности: методология и практика / Д. А. Ендовицкий; под ред. Л.Т. Гиляровской. М: Финансы и статистика, 2011, изд.№2, 400с.

zaxiralaridan foydalanishga intilayotgan xalqaro investorlarning qiziqishi ortib borayotganiga guvoh bo'ldik. Biroq, qulay iqtisodiy imkoniyatlar bilan bir qatorda, mintaqa turli omillar, jumladan, siyosiy beqarorlik, huquqiy noaniqliklar va mintaqaviy-siyosiy tarangliklardan kelib chiqadigan sarmoyaviy mojarolar bilan ham ajralib turadi.³ Ushbu mojarolarni tushunish Markaziy Osiyodagi sarmoyaviy landshaftni baholash va barqaror iqtisodiy rivojlanish va investitsiyalarni rag'batlantirish strategiyalarini aniqlash uchun juda muhimdir.

Siyosiy va tartibga solish muammolari. Markaziy Osiyodagi sarmoyaviy mojarolarning asosiy manbalaridan biri mintaqaning murakkab siyosiy dinamikasi va tartibga solish muhitidir. Markaziy Osiyo mamlakatlari turli darajadagi siyosiy barqarorlikka ega, ayrimlari esa avtoritar rejimlar va cheklangan qonun ustuvorligi bilan ajralib turadi. Biznes masalalariga siyosiy aralashuv, korrupsiya va nomuvofiq me'yoriy-huquqiy bazalar xorijiy investorlar uchun jiddiy to'siqlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Masalan, hukumat siyosati va qoidalaridagi o'zgarishlar investitsiya rejalarini buzishi va investorlarning ishonchiga putur etkazishi mumkin. Hokimiyat tomonidan o'zboshimchalik bilan qarorlar qabul qilinishi va ma'muriy jarayonlarda shaffoflikning yo'qligi ko'pincha xorijiy investorlar va qabul qiluvchi hukumatlar o'rtasida nizo va nizolarga olib keladi.

Resurs millatchiligi. Resurs millatchiligi Markaziy Osiyodagi xorijiy sarmoyalarga ta'sir qiluvchi yana bir muhim muammodir. Mintaqadagi tabiiy resurslarning boyligini hisobga olgan holda, hukumatlar ko'pincha milliy lashtirish yoki xorijiy investorlar bilan shartnomalarni qayta ko'rib chiqish orqali ushbu resurslar ustidan ko'proq nazorat o'rnatishga intiladi.⁴ Ushbu tendentsiya mulk huquqi, mahsulot taqsimoti bo'yicha kelishuvlar va daromadlarni taqsimlash mexanizmlari bo'yicha nizolarga olib kelishi mumkin.

Infratuzilma muammolari. Markaziy Osiyo jiddiy infratuzilma taqchilligiga duch kelmoqda, jumladan transport tarmoqlari, elektr ta'minoti va telekommunikatsiya tizimlari. Ushbu kamomadlar infratuzilmani rivojlantirish kabi sohalarda investitsiya imkoniyatlarini taqdim etsa-da, ular moliyalashtirish, tartibga solish tasdiqlashlari va operatsion qiyinchiliklarni o'z ichiga olgan yirik loyihalar bilan bog'liq noaniqliklar tufayli xavf tug'diradi.

³ Акопов А.З. О месте международного инвестиционного права в системе международного права // Московский журнал международного права 2007. № 1. С. 178–180.

⁴ Лабин Д.К. Международно-правовое регулирование иностранных инвестиций. М., 2001. С. 87–88.

Huquqiy noaniqliklar va nizolarni hal qilish. Huquqiy an'analar, tillar va mintaqadagi huquqni qo'llash mexanizmlaridagi farqlar tufayli Markaziy Osiyoda huquqiy tizimlar bo'ylab harakatlanish qiyin bo'lishi mumkin. Shartnomaviy nizolar, mulk huquqi masalalari va intellektual mulkni himoya qilish bilan bog'liq muammolar xorijiy investorlar uchun umumiy mojaro manbalari hisoblanadi.

Bundan tashqari, Markaziy Osiyoda nizolarni hal etish mexanizmlarining samaradorligi sezilarli darajada farq qiladi. Investitsion nizolarni hal qilish uchun ko'pincha xalqaro arbitraj afzal ko'rilgan bo'lsa-da, mintaqadagi ba'zi mamlakatlar bunday mexanizmlar bo'yicha cheklangan tajribaga ega, bu esa arbitraj qarorlarining xolisligi va ijro etilishi haqida xavotirlarga sabab bo'ladi.

Geosiyosiy omillar. Markaziy Osiyoning yirik global kuchlar, jumladan, Rossiya, Xitoy va G'arb o'rtasidagi strategik joylashuvi sarmoya dinamikasiga yana bir murakkablik qatlamini qo'shmoqda. Geosiyosiy raqobat va mintaqaviy taranglik investorlarning barqarorlik va xavfsizlik haqidagi tasavvurlariga, investitsiya qarorlari va xavflarni baholashga ta'sir qilishi mumkin.

Investitsiyalar uchun imkoniyatlar. Ushbu qiyinchiliklarga qaramay, Markaziy Osiyo turli sohalarida xorijiy investitsiyalar uchun katta imkoniyatlarni taqdim etadi. Mintaqaning yosh va o'sib borayotgan aholisi, ayniqsa, chakana savdo, telekommunikatsiya va sog'liqni saqlash kabi sohalar uchun istiqbolli iste'mol bozorini taqdim etadi. Bundan tashqari, iqtisodiyotni qazib oluvchi tarmoqlardan tashqari ishlab chiqarish, qishloq xo'jaligi va xizmat ko'rsatish sohalariga diversifikatsiya qilish bo'yicha olib borilayotgan izchil sa'y-harakatlar investitsiyalarni diversifikatsiya qilish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Infratuzilmani rivojlantirish Markaziy Osiyo hukumatlari uchun ustuvor yo'nalish bo'lib, transport yo'laklari, energetika loyihalari va raqamli infratuzilma bo'yicha ulkan rejalar mavjud. Xorijiy investorlar ushbu loyihalarni moliyalashtirish, texnologiyalar transferi va ekspertiza orqali o'z hissalarini qo'shishlari mumkin.

XULOSA

Yuqoridagi ma'lumotlardan xulosa qiladigan bo'lsak, xalqaro investitsiya faoliyati bilan bog'liq huquqiy muammolar ko'p qirrali bo'lib, samarali hal etish uchun kompleks strategiyalarni talab qiladi. Investorlar transchegaraviy investitsiyalarni jalb qilishda turli xil huquqiy tizimlar, tartibga solish noaniqliklari, siyosiy xavflar va nizolarni hal qilishning murakkab mexanizmlaridan foydalanishlari kerak. Hukumatlar xorijiy investitsiyalar uchun shaffof va bashorat qilinadigan huquqiy muhitni rag'batlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Huquqiy

bazalarni mustahkamlash, investorlar himoyasini kuchaytirish va investitsiya nizolarini hal qilishda xalqaro hamkorlikni rivojlantirish globallashtirilgan iqtisodiyotda huquqiy risklarni yumshatish va barqaror iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish yo'lidagi muhim qadamdir. Ushbu huquqiy muammolarni hal qilish orqali manfaatdor tomonlar xalqaro investitsiyalar salohiyatini to'liq ochib, global miqyosda iqtisodiy o'sish va farovonlikka hissa qo'shishlari mumkin.

Markaziy Osiyo mintaqasidagi investitsiyaviy nizolarga keladigan bo'lsak, Markaziy Osiyodagi investitsiyaviy nizolar xorijiy investitsiyalar uchun yanada qulay muhit yaratish uchun siyosiy, tartibga soluvchi va huquqiy muammolarni hal qilish muhimligini ta'kidlaydi. Mintaqaviy hamkorlik, boshqaruvda shaffoflik va qonunchilik bazasini mustahkamlash sarmoyaviy xatarlarni yumshatish va barqaror iqtisodiy rivojlanishga ko'maklashish yo'lidagi muhim qadamdir. Investitsion mojarolarni hal qilish tirishqoqlik va strategik rejalashtirishni talab qilsa-da, Markaziy Osiyoning foydalanilmagan salohiyati va strategik ahamiyati uni rivojlanayotgan bozorlarda imkoniyatlar izlayotgan xalqaro investorlar uchun jozibali manzilga aylantiradi. Investitsion mojarolarni hal qilish va barqarorlikni mustahkamlash orqali Markaziy Osiyo o'zining iqtisodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishi hamda mintaqaviy farovonlik va integratsiyaga hissa qo'shishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Xalqaro investitsiya huquqiga kirish. Darslik – Toshkent 2023. Devid Kollins. Nizolarni muqobil hal qilish qoidalari 301-302 betlar
2. Ендовицкий Д. А. Комплексный анализ и контроль инвестиционной деятельности: методология и практика / Д. А. Ендовицкий; под ред. Л.Т. Гиляровой. М: Финансы и статистика, 2011, изд.№2, 400с.
3. Акопов А.З. О месте международного инвестиционного права в системе международного права // Московский журнал международного права 2007. № 1. С. 178–180.
4. Лабин Д.К. Международно-правовое регулирование иностранных инвестиций. М., 2001. С. 87–88.
5. Vahabov A.V., Xajibakiyev Sh.X, Muminov N.G. Xorijiy investitsiyalar. O'quv qo'llanma. T.: «Moliya». 303 b
6. Henkin L. International Law: Cases and Materials. – Saint Paul, Minnesota, U.S.A.: West Publishing Co., 1993. – P. 525–538.
7. Балабанов В.С., Дмитриева Е.В. Основные понятия и сущность инвестиционной деятельности предприятия. Научно-практический журнал. Москва. 2012.
8. Ратникова Д.С. Правовое регулирование инвестиционной деятельности в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. М., 2011. С. 214.
9. Гушин В.В., Овчинников А.А. Инвестиционное право. М., 2006. С. 673.
10. Сошников И.В. Классификация инвестиций и формирование инвестиционного рынка в регионах России // Региональная экономика: теория и практика. 2007. С. 24